

✚ тадбиркорлик фаолиятини тартибга солиш, инвестицияларни рағбатлантириш ва маҳаллий тадбиркорликни кўллаб-қувватлаш орқали ҳар бир ҳудудда жозибадор сармоявий муҳитни шакллантириш;

✚ маҳаллий ва хорижий инвестицияларни жалб қилиш учун ҳудудий даражада инвестицияларни рағбатлантириш агентликларини ташкил этишга кўмаклашиш;

✚ минтақавий ҳукуматлар ўртасида тегишли иқтисодий маълумотларни тўплаш, таҳлил қилиш ва алмашишни рағбатлантириш ва асосланган қарорлар қабул қилиш ва далилларга асосланган сиёсатни ишлаб чиқиш;

✚ маҳаллий ҳамжамиятларни, бизнесни, фуқаролик жамияти ташкилотларини ва бошқа манфаатдор томонларни ривожланиш ташаббуслари ва маҳаллий эгаллигини таъминлаш учун қарорлар қабул қилиш жараёнига жалб қилиш.

✚ ҳар бир минтақада марказлашмаган иқтисодиётни бошқаришнинг ривожланиши ва таъсирини баҳолаш учун мустаҳкам мониторинг ва баҳолаш тизимини жорий этиш ва баҳолаш натижаларидан яхшиланиш соҳаларини аниқлаш ва стратегияга далилларга асосланган тузатишлар киритиш;

✚ экологик тоза ва ижтимоий инклюзив иқтисодий ўсишни рағбатлантириш учун барқарор ривожланиш тамойилларини минтақавий ривожланиш стратегияларига интеграциялаш;

✚ муваффақиятли тажрибаларни ўрганиш ва самарали стратегияларни такрорлаш учун минтақалар ўртасида билим ва илғор тажриба алмашишга кўмаклашиш;

✚ миллий ривожланиш устуворликларини минтақавий стратегиялар билан мувофиқлаштириш учун марказий, минтақавий ва маҳаллий бошқарув органлари ўртасида самарали мувофиқлаштириш ва ҳамкорликни таъминлаш.

КЎЧМАС МУЛК ОБЪЕКТЛАРИНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

У. М. Атақулов, мустақил изланувчи

Солиқ қўмитаси ҳузуридаги Фискал институти

Кўчмас мулк объектларини солиққа тортишда кўплаб хорижий ва маҳаллий олимлар томонидан ўзларининг илмий-назарий қарашларини илгари сурганлар. Олимлар томонидан кўчмас мулк объектларини солиққа тортиш орқали маҳаллий бюджет даромадларининг бажарилиши ва пиравардида аҳолининг ижтимоий муносабатларда муҳим рол ўйнашини таъкиллалаб ўтганлар. Уларнинг тадқиқотларида халқаро тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда кўчмас мулк объектларига солиқ солиш, солиқ механизмини такомиллаштириш, солиқ тизимини ислоҳ қилиш, имтиёзларнинг қўлланилиши масалалари ўз аксини топган.

Фикримизча, бугунги кунда мамлакатимизда кўчмас мулк объектларига солиқ солиш тизимини ислоҳ қилиш жараёнида, кўчмас мулк солиғини

амалиётга муваффақиятли қўллаётган хорижий давлатларнинг илғор тажрибаларини ўрганиш ва амалиётга жорий қилиш муҳим аҳамият касб этади.

Шу сабабдан, кўчмас мулк объектларини солиққа тортиш борасида қўплаб хорижий олимларнинг фикрларини, илмий қарашлари ва изланишларини ўрганиш ва тадқиқот ишида фойдаланиш, солиштириш ва қиёсий таҳлил олиб бориш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири бўлиб қолади.

Иқтисодчи олимлардан Ж.Малменинг фикрича дастлаб ўтиш иқтисодиётига эга малакатларнинг кўпчилигида кенг қамровли базага эга бўлган, ҳар қандай асосий воситаларни солиққа тортишга қаратилган мол-мулк солиғи амал қилади. Кейинчалик бундай малакатларнинг аксарият қисми кўчмас мулк солиғига ўта бошлади¹²⁶.

Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси ҳам айнан шу босқичдан ўтаётганлиги ва кўчмас мулк солиғи амал қиладиган давр бўсағасида турганлигини олиб борилаётган ислохатлар натижаси ўлароқ ҳис қилишимиз мумкин.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида ҳам кўчмас мулк объекти ҳисобланган ер майдонлари йилдан-йилга бозор баҳосига яқинлаштириш мақсадида нархи ва солиқ солиш ставкалари кўтарилиб, маҳаллий бюджетни тўлдиришда асосий роль ўйнамоқда.

Сўнги йилларда кўчмас мулк саноатида уй-жой нархи тоборо ортиб бораётгани, экин майдонларининг йўқолиб бораётганлиги, шаҳар ва қишлоқ жойлари ўртасидаги солиқ солишда номуносиблиги кузатилмоқда. Бу масалалар бизни кўчмас мулк объектларида солиқ ҳисоблашни ислох қилишга ундади.

Рус олимлари Ж.Голодова ва Ю.Голодоваларнинг таъкидлашича, илмий баҳс-мунозарага сабаб бўлаётган яна бир масала бу ер солиғи ва бино-иншоотлар учун солиқнинг ягона моделига ўтиш ва мазкур объектларни ягона солиқ орқали солиққа тортиш ҳисобланади¹²⁷.

Муллифлар ер солиғи ва бино-иншоотларга солиқ ҳар хил солиқ турлари сифатида қолишининг тарафдори эканлигини билдиради.

Фикримизча, бир қарашда бундай ёндошув эскича ёндошувга ўхшайди. Сабаби, тарихий нуқтаи назардан эътибор қаратиладиган бўлса, ер ҳамиша ишлаб чиқаришнинг асосий ва ҳатто кўп ҳолларда ягона манбаи бўлиб келган. Қуриладиган бино ва иншоотлар эса ёрдамчи вазифасида бўлиб келган. Шу сабабли ҳам солиқ фақат ер учун амал қилган.

Иқтисодчи олимларимиздан И.Ниязметов Ўзбекистонда маҳаллий бюджетлар молиявий имкониятларини кенгайтириш, уларнинг мунтазам ва ишончли солиқ базасини шакллантириш, солиқ маъмурчилиги самарадорлигини ошириш ҳамда умумбелгиланган солиқ режимини янада ихчамлаштириш

¹²⁶ Malme Jane H. and. Youngman Joan M. eds., The Development of the Property Tax in Economies in Transition, WBI Learning Resources Series (Washington: World Bank, 2001).

¹²⁷ Голодова Ж.Г., Голодова Ю.С. Трансформация налога на имущество физических лиц в России: предпосылки и направления. Финансы. 2010. №3

мақсадида, мол-мулк ва ер солиқларини бирлаштириб, босқичма-босқич кўчмас мулк солиғига ўтиш таклифини илгари сурган¹²⁸.

Шунингдек, таклифларида кўчмас мулк солиғининг механизми юридик ва жисмоний шахслар учун бир хил бўлиши лозимлиги таъкидланган. Мулкни солиққа тортиш тизимини максимал даражада унификациялаш учун, амалдаги юридик шахслар учун алоҳида, жисмоний шахслар учун алоҳида ўрнатилан тартиб-қоидалардан мутлоқо воз кечиш зарур. Чунки, айнан шундай механизм, мулк солиғи юқини камайтириш мақсадида тадбиркорлик субъектлари томонидан ҳар хил “ўйин”ларни ўйлаб топишга сабаб бўлаётганлиги таъкидланган.

Бизнинг фикримизча иқтисодчи олим И.Ниязметовнинг илгари сурган таклифлари илмий таҳлилларимиз ва назарий мушоҳадаларимиз доирасида эканлиги, кўчмас мулк солиғини жорий этиш ва амалга ошириш юзасидан ҳуқуқий механизм яратилганлиги қувонарли ҳол албатта.

Амалга оширилган таҳлил ва тадқиқотлар натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

-давлатимизда олиб борилаётган ислохотларга мос равишда иқтисодчи олимларнинг илмий-назарий изланишлари оқибатида кўчмас мулк объектларини солиққа тортишда қатор ижобий ўзгаришлар амалга ошириб келинмоқда. Бугунги кунда амалда бўлан мол-мулк ва ер солиқлари маҳаллий бюджетни тўлдиришда кичик тизим сифатида, хусусан кўчмас мулк объектларини солиққа тортишда юзага келадиган муносабатларни ўзида акс эттиришга;

-кўчмас мулк объектларини солиққа тортишда кўчмас мулк солиғини жорий этиш орқали кўчмас мулк солиғини тўлиқ ва ўз вақтида маҳаллий бюджет даромадаларини оширишга хизмат қилиши билан чегараланмаслиги, балки аҳоли турмуш даражасини ҳамда тўлов қобилиятини оширишга;

-хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг илмий-назарий ўрганишлари шуни кўрсатадики, кўчмас мулкни солиққа тортиш тизими кўпчилик мамлакатларда узоқ вақтдан буён муваффақиятли амалга оширилишига ва маҳаллий бюджетнинг мустақиллигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Malme Jane H. and. Youngman Joan M. eds., The Development of the Property Tax in Economies in Transition, WBI Learning Resources Series (Washington: World Bank, 2001).

Голодова Ж.Г., Голодова Ю.С. Трансформация налога на имущество физических лиц в России: предпосылки и направления. Финансы. 2010. №3

И.М.Ниязметов Солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш орқали солиқ тизими барқарорлигини таъминлаш. Иқтисодиёт фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Тошкент 2018.

¹²⁸ И.М.Ниязметов Солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш орқали солиқ тизими барқарорлигини таъминлаш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация.